

Bergdala glastekniska museum, dnr 3.2.3-01350-2017: Slutredovisning av två års projektstöd från Riksantikvarieämbetet

Projektets bakgrund och mål

Sedan våren 2015 disponerar föreningen Glas i Hovmantorp det gamla sliperiet bakom Bergdala Glasbruk ”som sitt eget” för ändamålet att iordningställa och visa upp glastekniska maskiner, processer och apparater för att på detta sätt synliggöra den teknik som låg bakom den halvmaskinella glastillverkningen. Sådan teknik låg bakom massproduktionen av vardagsvaror; kaffekulor, fönsterrutor, konservburkar, glödlampor, flaskor, gräddkannor etc men också bakom de dekorerade servisglas som gjorde sitt segertåg inte bara i Sverige utan även i andra länder under senare delen av 1800- och första delen av 1900-talen. De maskiner och tekniker som användes vid denna tillverkning finns ingenstans utställda eller ordentligt dokumenterade. Museet avser att bevara, förklara, dokumentera och visa upp de maskiner och de tekniker som använts vid denna produktion för en bred allmänhet.

Målet med projektet har varit att etablera Bergdala Glastekniska Museum som ett besöksmål i egen kraft i glasriket och dessutom att anskaffa och i viss mån renovera relevanta maskiner.

Verksamhet och resultat första säsongen 2016

Under 2016 hade museet cirka 1600 besökare. Då bestod maskinparken av en pantograf för 24 glas, två glaspressar och en halvautomatisk flaskblåsningsmaskin utöver ett planverk. Till pantografen hörde dessutom 137 mönsterplåtar.

Under säsongen fick vi en del tips om maskiner och möjliga artefakter, bland annat hittade vi två stycken Guillocheringsmaskiner och en pantograf för 12 glas och av en helt annorlunda konstruktion än den vi redan hade. För att illustrera hur en Guillocheringsmaskin fungerar, det är en komplicerad mekanik i dessa maskiner, beställde vi en modell. Vi hade dessutom hittat ett par andra maskiner som vi från början inte kunde identifiera.

Under året etablerades museets hemsida men utöver det gjorde vi ingen reklam för oss utan de besökare som kom hittade till oss tack vare ”djungeltelegrafan” och därför att de hade hört talas om oss av andra. I slutet av sommaren förstod vi att våra besökare, som i många fall varit aktiva på sociala medier och delat med sig av sina semestertips, hade gett oss ett genomslag, för successivt kom det allt flera människor som hört talas om oss via sociala media. Vi nådde också ut ganska bra i lokala massmedia med ett radioinslag i P4-Jönköping den 8 juli 2016 och med artiklar i Smålandsposten den 25/4 och den 1/7 samt artiklar i Växjöbladet Kronobergaren den 13/5 och den 10/7.

Verksamhet och resultat andra säsongen 2017

I februari 2017, som första försök att bredda kunskapen om att vi finns, hade vi en utställning i Lessebo bibliotek. Utställningen rapporterades av Växjöbladet Kronobergaren den 3/2 och i Smålandsposten den 7/2 och ledde bland annat till att vi kunde intervjuas ett par personer med kunskap om gamla glastekniker. Vi fick också tillfälle att se och fotografera en del glas som vi inte tidigare sett.

I början av mars fick vi modellen av Guillocheringsmaskinen levererad, vilket rapporterades i Växjöbladet Kronobergaren den 24/3. Modellen kompletterades med ett myntkast för de nya mynten och ställdes upp i museet i god tid före säsongsstart.

Vi hade också lyckats identifiera de två tidigare okända maskinerna. Det visade sig att den ena var en screentryckmaskin från 1940-talet av fabrikat Ambeg och den andra var en hembyggd screentrycksmaskin som använts privat av en glasarbetare i Kosta. För att kunna visa upp dessa, liksom för att kunna visa upp en förstoringsapparat från Strömbergshyttan som eventuellt kan ha använts då fotoetsningen utvecklades inom Orrefors-koncernen på 1940-talet, var vi tvungna att riva en mellanvägg och öppna upp en ny del av sliperiet. Detta gjorde det möjligt dels att sätta in en ny hylla för att visa flera av våra glas men också att faktiskt exponera våra mönsterplåtar på ett sådant sätt att intresserade kan sitta ner och botanisera bland dem.

Under senvåren gjorde vi även om elinstallationerna i byggnaden från den mycket primitiva och tillfälliga lösning vi haft under 2016.

I början av säsongen 2017, närmare bestämt den 12/6, fick vi den ”nya” pantografen samt de två Guillocheringsmaskinerna till museet. Detta evenemang täcktes av radio P4-Kronoberg i ett delvis direktsänt radioinslag en liten notis i Växjöbladet den 16/6 och samma dag en större artikel i Smålandsposten. Den 23 juni hade vi fått Guillocheringsmaskinerna tillräckligt fria från rost för att de skulle kunna röra sig vilket rapporterades i Växjöbladet Kronobergaren. Som en förberedelse inför detta hade vi låtit bila bort ett par stycken betongfundament som fanns i sliperiets stora lokal.

Under utställningen på biblioteket hade flera medlemmar ur Konst-och-Hantverksgruppen i Lessebo kommit och tittat och de hade låtit sig inspireras av de mönsterplåtar vi visade upp. Därför bjöd vi in dem att ha en sommarutställning i museet vilket de med glädje accepterade. Växjöbladet Kronobergaren rapporterade om detta den 30/6.

Säsongen slutade med att vi haft över 3200 besökare och måndagen den 31 juli välkomnade vi ”årets besökare”, nummer 2017, vilket rapporterades i Smålandsposten den 2 augusti.

Den vertikala pantografen har, till skillnad från den horisontella, en enda stor motvikt för att balansera den vertikala rörelsen. Denna motvikt är sådan, att det krävs ett hål i golvet, eller att pantografen monteras på ett fundament. På grund av att vi inte har takhöjd nog för att lyfta upp pantografen måste vi därför låta göra ett hål i golvet. I månadsskiftet september/ oktober hade vi slutgiltigt bestämt hur vi skulle disponera om lokalen och våra maskiner inför sommaren 2018 och det var dags att kontakta entreprenören för att få hålet gjort och golvet gjutet så pantografen skulle kunna flyttas. Växjöbladet Kronobergaren rapporterade om detta den 6/10 och den 12 december hade vi ställt pantografen på plats.

Samtliga dessa olika evenemang har även rapporterats på museets bloggsida. Sedan vi under vintern 2017/-18 även startat en facebook-grupp ser vi ett ökande antal besökare på museets hemsida och på bloggen.

Vi har dessutom blivit inbjudna att, i egenskap av just glastekniskt historiskt kunniga, hålla föredrag bland annat i ”glass factory” i Boda med anledning av Kostas 275-års jubileum.

Sammanställning av bidragen från RAÄ 2016 och 2017

RAÄ-ANSLAG 2016

Budgetpost	Anslag	Förbrukat	Kommentar
Maskinunderhåll etc	15 000	5 290	Vi klarade oss utan nya fundament
<i>Varav konservering</i>		3 121	I första hand rostskyddsmedel
<i>Varav handverktyg etc</i>		1 440	
<i>Varav tvätt och rengöring</i>		729	
Byggnadsunderhåll etc	10 000	12 657	
<i>Varav taket</i>		12 000	Reparation av taknocken
<i>Varav el och belysning</i>		428	Högst primitiv installation...
<i>Varav lås</i>		229	
Resor och tryckning	15 000	20 557	Resor ersatta av nätbaserad arkivforskning
<i>Varav större basutgifter</i>		9 065	Bland annat videaskärm
<i>Varav inredning</i>		7 961	Bla. Hylla för bokförsäljning
<i>Varav planglasdisplayen</i>		1 114	
<i>Display av mönsterplåtar</i>		1 065	
<i>Etsade glas till basutst.</i>		890	
<i>Varav diverse småutgifter</i>		462	
Tunga transporter	2 000	-	Inga transportkostnader
Modellsnickare	10 000	16 795	Modell av Guillocheringsmaskin
<i>Varav modellen själv</i>		11 500	
<i>Varav mtrl. för montering</i>		2 822	
<i>Varav elektronik</i>		2 473	
RAÄ-anslaget 2016	52 000	55 299	Redovisat till RAÄ februari 2017

RAÄ-ANSLAG 2017

Budgetpost	Anslag	Förbrukat	Kommentar
Flyttning/tung transport	10 000	7 625	Transportkostnader
Byggnadsunderhåll	14 000	20 973	
<i>Varav golvet</i>		14 748	Bortbiln. av fundament, gjutning etc.
<i>Varav el och belysning</i>		5 085	Endast materialkostnader
<i>Varav nya lås</i>		1 140	
Utställningsmaterial/reklam	15 000	22 662	
<i>Varav foldrar, skyltar etc</i>		11 961	
<i>Varav museiguide på tre språk</i>		2 741	Lamineringsmaterial
<i>Varav display av mönsterplåtarna</i>		3 480	
<i>Varav nya displayhyllor</i>		3 280	
<i>Varav stämpeletsningsplåtar</i>		1 200	
Resor, arkivforskning	6 000	518	Två reseräkningar
Konservering, verktyg etc	8 000	1 160	Många olika småutgifter
RAÄ-anslaget 2017	53 000	52 938	

Det totala anslaget för båda åren har alltså varit 105 000:- medan de totala kostnaderna har uppgått till 108 237:-. Underskottet, 3 237:- har kunnat täckas tack vare enskilda donationer i museets (glas-)burk för frivilliga bidrag.

Slutsummering av projektet

Som framgått av tabellerna på föregående sida har vi disponerat anslaget på följande sätt:

Utställningsmaterial och reklam:	60 014:-
Underhåll av byggnaden som sådan:	33 630:-
Transporter och underhåll av våra maskiner:	14 075:-
Reskostnader:	518:-

Prioriteringen syns tydligt: Utöver rent byggnadsunderhåll och att inom de ramar vi har anpassa byggnaden har vi "lagt krutet" på att göra en snygg och tydlig utställning samt på att sprida information om att vi finns.

Resultatet har blivit nästan 5000 besökare (1600 + 3200 till vilket kommer en del bokade besök), två radioinslag (P4-Jönköping 8/7 2016 och P4-Kronoberg 12/6 2017) och sexton omnämmanden i lokalpressen (Smålandsposten 25/4, 1/7 2016, 7/2, 16/6, 2/8 2017 och 5/2 2018 och dessutom i Växjöbladet Kronobergaren 13/3 2016, 3/2, 24/3, 16/6, 23/6, 30/6, 7/7, 6/10, 15/2 2017 samt 2/2 2018).

Vi ser också en stigande trend vad beträffar besökare på museets hemsida även om siffrorna är låga än så länge.

Museets maskinpark omfattar nu två pantografer, två Guillocheringsmaskiner, två screentrycksutrustningar, två glaspressar, ett planverk och en halvautomat för flaskblåsning. Utöver detta har vi en modell för att på ett enkelt sätt illustrera funktionen hos en Guillocheringsmaskin, över 200 pantografmönster som är tillgängliga för besökare, stämpeletsningsplåtar och ett antal glas som visar hur de olika teknikernas resultat blir.

Givetvis har vi också en glasblåsarstol, glasblåsarpipor, handverktyg, formar och liknande – med det är sådana saker som visas på alla museer som överhuvudtaget nämner glas och glastillverkning, så dem "räknar vi inte".

Det är maskinparken som är vårt fokus och vårt unika bidrag till bevarandet av kulturarvet.

Målet för projektet har varit att etablera Bergdala Glastekniska Museum som ett besöksmål i egen kraft i glasriket och dessutom att anskaffa och i viss mån renovera relevanta maskiner.

Målet är uppnått.

Bergdala 2018-02-07

Björn Zethräus, projektledare